

SAMPLE PAPER
STD- X MARATHI(009)
2022-23

Marks-80

विभाग 'अ'

प्र1. खालील उतारा काळजीपूर्वक वाचा व त्यावर आधारित विचारलेल्या प्रश्नांची उत्तरे पर्यायांमधून निवडा. (कोणतेही ५)

5

निसर्गापेक्षा मोठा शिक्षक जगात कोठेही नाही. निसर्ग माणसाला चिंतनशील बनवतो त्याच्या लेखी प्रत्येक सजीव महत्त्वाचाच असतो.

एक मनुष्य अखंड जेवतो आणि दुसरा सतत उपाशी राहतो हे निसर्गाला कधीच मंजूर नाही. एक मनुष्य दुसऱ्याचा मालक होऊ शकतो, हे निसर्गाला कधीच मंजूर नाही. प्रत्येकजण स्वयंभू आहे. एखादं उंच वडाचं झाड केवळ आकारानं, सामर्थ्यानं मोठं आहे, म्हणून त्याचं मोल जुईच्या फुलांपेक्षा जास्त आहे असं नाही. निसर्गाला जाती, धर्म मंजूर नाहीत मी तुझ्यापेक्षा पवित्र आहे हे सांगण्यासाठी माणसांनीच धर्म, पंथ निर्माण केले. निसर्गाला धर्म असलाच तर 'जगा आणि जगू द्या' एवढाच असू शकतो.

निसर्गाची इतकीच अपेक्षा असते की फुलं ज्या सहजपणे फुलतात, सहज रंग धारण करतात, सहजतेने विकसित होतात, त्याप्रमाणेच जीवन फुलावं. फुलण्याचा, बहरण्याचा कुणाचा अधिकार कुणी हिरावून घेऊ नये. पावित्र्याच्या कल्पनेने निसर्ग बंदिस्त नाही. माणसं जर पाखरासारखी उडून जाणार असतील तर त्यांनी पाखरांसारखीच बेगमी करावी. पिढ्या न् पिढ्या आपल्या मुलांनी कोणतेही कष्ट न करता जगावं इतकी संपत्ती का जमा करावी? या विशाल धरतीवर मालकी हक्कांची कुणी कुंपणे घालू नयेत.

1) निसर्गाला कोणती गोष्ट मंजूर नाही?

अ) एक माणूस अखंड जेवतो व दुसरा संतत उपाशी राहतो.

ब) एक मनुष्य दुसऱ्याचा मालक होऊ शकतो.

क) निसर्गाला जाती, धर्म मंजूर नाहीत.

ड) वरील सर्व गोष्टी.

2) निसर्गासाठी धर्म कोणता?

अ) मानवता धर्म

ब) हिंदू धर्म

क) जगा आणि जगू द्या

ड) ख्रिश्चन व मुस्लिम धर्म

- 3) निसर्गाची माणसाकडून कोणती अपेक्षा आहे ?
 अ) फुलांइतक्याच सहजतने जीवन फुलावे.
 ब) जीवन पवित्र असावे.
 क) माणसांनी चिंता करू नये.
 ड) माणसांनी पाखरांप्रमाणे वागावे.
- 4) A. निसर्गात जुईच्या फुलाचे मोल वडाच्या झाडापेक्षा कमी नसते.
 B. कारण-निसर्गात सर्व सजीव समान असतात.
 अ) विधान 'A' आणि 'B' दोन्ही चूक. ब) विधान 'A' बरोबर 'B' चूक.
 क) विधान 'A' आणि 'B' दोन्ही बरोबर. ड) विधान 'A' चूक 'B' बरोबर.
- 5) 'साठवणूक करणे' या अर्थाचा उताऱ्यात आलेला शब्द कोणता?
 अ) स्वयंभू असणे ब) बेगमी करणे क) मोल असणे ड) विकसित होणे
- 6) 'मुक्त' या शब्दाच्या विरुद्ध अर्थाचा उताऱ्यात आलेला शब्द कोणता?
 अ) पवित्र ब) बंदिस्त क) कुंपण ड) चिंता
- 7) 'चिंतनशील' म्हणजे काय?
 अ) चिंता करणारा ब) शिक्षक क) विचारवंत ड) स्वयंभू

प्र2. खालील उतारा काळजीपूर्वक वाचा व त्यावर आधारित विचारलेल्या प्रश्नांची उत्तरे पर्यायांमधून निवडा. (कोणतेही ५) **5**

जेव्हा एक घडवलेलं शिल्प आपल्याला दिसतं, तेव्हाच ते घडलेलं असतं असं नाही. ते आधी शिल्पकाराच्या मनात घडलेलं असतं, मनातल्या मूर्तीला तो पाषाणातून साकार करतो. तसेच मानवाचे 'नवी पिढी'- कशी घडवावी, हे आपल्या अंतर्मनात कल्पनारूपाने असतेच पण ती कल्पनेतली मूर्तीसुद्धा आता तपासून बघायला हवी.

ही नवी पिढी केवळ पोटार्थी, डॉलरवंत व्हावी किंवा तुमच्या मनातल्या प्रतिष्ठेला मूर्तिमंत निर्माण करणारी असावी असं वाटत असेल तर गोंधळ होईल. जे आज झाले आहेत. पाषाणाला कोणी प्रश्न विचारत नाही की तुला कोणता आकार द्यावा? प्रत्येक पाषाणाला शिल्पकाराला हवे तसे बनायचे नसेलही कदाचित, पण तो बोलू शकत नाही. त्याला स्वतःचे मन नसते. पण आपली मुलं ही दगड नाहीत. मन, भावना संवेदना असलेले सजीव आहेत. हे सजीव 'जीव लावून' समजून घेण्याचा क्षण आला आहे.

याबाबत तत्ववेत्ता असणाऱ्या जगप्रसिद्ध शिल्पकाराचं एक उदाहरण मला आवडतं. मायकेल अँजेलो हे त्याचं नाव. नजर खिळवून ठेवणारं त्यांचं एक शिल्प पाहून मायकेलला एका रसिकाने विचारलं, "व्वा! अगदी वेगळाच आकार, किती सुरेख शिल्प! तुझ्या प्रतिभेची कमाल आहे." विनम्रतेने मायकेल म्हणाला, "गल्लत करत आहात तुम्ही! मी काहीच केलं नाही खरंतर! मी या दगडाच्या हृदयाला कान लावला

आणि त्याचं म्हणणं कान देऊन ऐकलं आणि तसं तसं करत गेलो. तो त्याला हवा तसा घडला मी फक्त घडण्याला मदत केली. तेवढंच काय ते माझं श्रेय!”

दगडाला कान लावणारा शिल्पकार लक्षात घ्या. तुमच्या समोर रसरशीत नवी पिढी उभी आहे. या मुलांचे तरल, बोलके, उत्सुकतेने, कुतुहलाने भरलेले डोळे पाहा आणि त्यांच्या हृदयाला कान लावा आणि हवे तसे घडायला त्यांना फक्त मदत करा!

- 1) शिल्प घडण्यापूर्वी ती प्रक्रिया कोठे सुरू होते?
अ) शिल्पकाराच्या मनात ब) पाषाणाच्या आकारात
क) बघणारच्या नजरेत. ड) शिल्पाच्या मनात
- 2) नवीन पिढीबद्दलच्या आपल्या कोणत्या विचाराने गोंधळ निर्माण होईल?
A. ती केवळ पोटार्थी व्हावी. B. डॉलरवंत व्हावी
C. आपल्या मनातील प्रतिष्ठेला योग्य व्हावी
D. यापैकी कोणत्याही प्रकारची नाही
अ) 'A, B, C' योग्य ब) 'A, B' योग्य
क) 'D' योग्य ड) 'B' आणि 'C' योग्य
- 3) नवी पिढी 'पोटार्थी होणे' म्हणजे काय?
अ) भुकेली असणे ब) फक्त पोट भरण्यासाठी काम करणारी
क) लडू असणे ड) आळशी असणे
- 4) 'नवीन पिढीच्या हृदयाला कान लावणे' म्हणजे काय करणे लेखकाला अपेक्षित आहे?
अ) त्यांच्या हृदयाचे ठोके ऐकणे.
ब) त्यांची तब्येत, आरोग्य यांची काळजी घेणे.
क) त्यांचे मन, त्यांचे विचार समजून घ्यायचा प्रयत्न करणे.
ड) त्यांना प्रेमाने जवळ घेणे.
- 5) 'चूक' या अर्थाचा उताऱ्यात आलेला शब्द कोणता?
अ) गोंधळ ब) गल्लत क) श्रेय ड) दगड
- 6) वरील परिच्छेदात आलेले केवळप्रोगी अव्ययाचे उदहरण-
अ) पण ब) व्वा! क) आत्ता ड) आणि
- 7) आज आपल्यासमोर कोणती पिढी उभी आहे?
अ) पोटार्थी ब) प्रतिष्ठा जपणारी
क) रसरशीत नवी पिढी ड) पैशाला महत्त्व देणारी

- 1) घराची वाट शोधताना पायांची वाट लागली.
(अधोरेखित शब्दांच्या जातींचा योग्य पर्याय निवडा)
अ) सामान्य नाम, क्रियापद. ब) क्रियापद, सामान्य नाम.
क) क्रियापद, क्रियाविशेषण. ड) दोन्ही सामान्य नाव आहेत.
- 2) खालीलपैकी योग्य विधाने कोणती?
A. शब्दांच्या जातींमध्ये अव्यय प्रकारांना अविकारी म्हणतात.
B. कारण - या शब्दांच्या जातींमध्ये लिंग, वचन, विभक्ती यांच्यामुळे बदल होत नाही.
अ) 'A' बरोबर 'B' चूक. ब) 'A, B' दोन्ही बरोबर.
क) 'A, B' दोन्ही चूक. ड) 'A' चूक 'B' बरोबर.
- 3) मधुराला खालील शब्दांमधून भाववाचक नामे शोधायला मदत करा.
गोडवा, नम्रता, मित्र, चपळ, लबाडी
अ) सर्व भाववाचक नामे आहेत.
ब) गोडवा, नम्रता, लबाडी ही भाववाचक नामे
क) गोडवा, चपळ, लबाडी ही भाववाचक नामे.
ड) चपळ, मित्र ही भाववाचक नामे.
- 4) विशेषनाम ----- असते.
अ) व्यक्तिवाचक ब) समूहवाचक क) जातिवाचक ड) विशेषण
- 5) खालीलपैकी गटात न बसणारे वाक्य कोणते?
अ) पक्षी झाडावर बसला. ब) दिव्याखाली अंधार झाला.
क) गावाबाहेर जत्रा भरली. ड) तुटलेला पतंग खाली आला.

- 1) 'सर्वकाही तुझ्या मनाप्रमाणे घडेल.' साधूने राजाला आशीर्वाद दिला .- या दोन्ही वाक्यांचा काळ ओळखा.
अ) वर्तमानकाळ, भविष्यकाळ. ब) भविष्यकाळ, वर्तमानकाळ
क) भविष्यकाळ, भविष्यकाळ ड) भविष्यकाळ, भूतकाळ
- 2) संकटात सापडतो तेव्हाच देवाची आठवण होते. - या वाक्याच्या भविष्यकालीन वाक्याचा पर्याय शोधा.
अ) संकटात सापडू तेव्हाच देवाची आठवण होईल.
ब) संकटात सापडलो तेव्हाच देवाची आठवण झाली.
क) संकटात सापडतो आहोत म्हणून देवाची आठवण होत आहे.
ड) संकटात सापडत होतो तेव्हा देवाची आठवण आली होती.

प्र4. घ) सूचनेप्रमाणे उत्तरे लिहा. (कोणतेही २)

2

- 1) खालीलपैकी समास प्रकारांच्या आधारे गटात न बसणारा शब्द कोणता?
अ) चौकशी ब) चौघडी क) त्रैलोक्य ड) त्रिदल
- 2) या समासाचा विग्रह करताना 'किंवा, अथवा' अशी विकल्प दर्शक उभयान्वयी अव्यये वापरली जातात, अर्थाच्या दृष्टीने दोन पदांपैकी केवळ एकाच पदाची अपेक्षा असते अशा समासाला ----- समास म्हणतात. (रिकाम्या जागी योग्य पर्याय निवडा)
अ) वैकल्पिक द्वंद्व ब) समाहार द्वंद्व
क) इतरेतर द्वंद्व ड) अव्ययीभाव
- 3) खालील शब्दाचा समास ओळखा.
एकवीस -
अ) वैकल्पिक द्वंद्व ब) इतरेतर द्वंद्व
क) द्विगू ड) अव्ययीभाव

प्र5) खालील उतारा वाचून प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणतेही ५)

5

मावशीच घर गावाबाहेर डोंगरपायथ्याशी. मध्ये एक नदीही लागायची. पूर्वी ही नदी पाण्यात उतरून चालत चालत पार करायला लागायची; परंतु आता कोकण रेल्वे आल्याने रेल्वेचा छान पूल नदीवर आला. पुलाच्या एका बाजूने पायवाटही ठेवली होती. या पुलामुळे आता जाणं- येणं सोपं झालं होतं. निरंजन अभ्यासाची मनातल्या मनात उजळणी करत झपाझप चालला होता. वाटेत त्याला भला मोठा दगड पडलेला दिसला. कुणीतरी कामासाठी घेतला असेल आणि पुन्हा तसाच ठेऊन दिला असेल. निरंजनने तो दगड उचलून बाजूला ठेवला. त्याला लोकांच्या या बेफिकीर प्रवृत्तीचा भयंकर राग येई. तुम्ही विसरलात; पण दुसरा ठेचकाळून जीवाला मुक्तो त्याच काय! असंच त्याचं म्हणणं. निरंजन पुलावर पोहचला तेव्हा साडेनऊ वाजून गेले असावेत. आता नऊ पन्नासची गाडी येईल, धाडधाड आवाज करत दिमाखात पुलावरून जाईल. कोकण गाडी किती छान दिसते; पण दिसते न दिसते तोच लगेच बोगद्यात शिरते. काय मजा येत असेल नाही गाडीतून जायला? आपणही मोठे झाल्यावर गाडीतून फिरू, या विचाराने तो हुरळून गेला.

१) निरंजन कोणत्या विचाराने हुरळून गेला?

अ) कोकण गाडीने फिरण्याच्या	ब) शाळेत जाण्याच्या
क) फिरायला जाण्याच्या	ड) पुलावरून फिरण्याच्या

२) मावशीचे घर कुठे होते?

अ) शहरात ब) नदीकिनारी क) गावात ड) डोंगरपायथ्याशी

३) निरंजन मनातल्या मनात कशाची उजळणी करत होता ?

अ) अभ्यासाची ब) श्लोक पाठांतराची क) भाषणाची ड) पाढ्यांची

४) निरंजनला वाटेत काय दिसले ?

अ) रंगीबेरंगी फुले ब) भला मोठा दगड.

क) मोठाली झाडे. ड) पाण्याचा साठा

५) कुणीतरी कामासाठी घेतला असेल आणि पुन्हा तसाच ठेऊन दिला असेल.

(अधोरेखित शब्दाची जात ओळखा.)

अ) शब्दयोगी अव्यय ब) उभयान्वयी अव्यय

क) केवलप्रयोगी अव्यय ड) क्रियाविशेषण अव्यय

६) 'हुरळून जाणे' या वाक्प्रचाराचा योग्य अर्थ कोणता ?

अ) हताश होणे ब) हतबल होणे

क) आश्चर्य वाटणे ड) मनोमन खूप आनंद होणे

प्र6) खालील कविता वाचून प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणतेही ५)

5

या देशाच्या मातीवरती अमुचा रे अधिकार

नव्या पिढीचे, नव्या युगाचे स्वप्न करू साकारा।।

फुलामुलांतून हसतो श्रावण

मातीचे हो मंगल तनमन

चैतन्याचे फिरे सुदर्शन

शेतामधुनी पिकवू मोती, धन हे अपरंपार

या हातांनी यंत्र डोलते

श्रमशक्तीचे मंत्र बोलते

उद्योगाचे चक्र चालते

आभाळावर उत्क्रांतीचा घुमवू या ललकार

१) श्रावण कशातून हसतो आहे ?

अ) नदी ब) पर्वत क) पाऊस ड) फुलामुलांतून

२) कोणाचे स्वप्न साकार करायचे आहे ?

अ) नव्या पिढीचे ब) कामगारांचे क) श्रमिकांचे ड) कवीचे

३) आभाळावर कशाचा ललकार घुमणार आहे?

अ) मांगल्याचा ब) चैतन्याचा क) तेजाचा ड) उत्क्रांतीचा

४) 'उत्साह' या शब्दासाठी कोणता शब्द कवितेत आलेला आहे ?

अ) यंत्र ब) चैतन्य क) ललकार ड) चक्र

५) आपला अधिकार कवीने कशावर सांगितला आहे ?

अ) उद्योगावर ब) शेतावर क) आभाळावर ड) या देशाच्या मातीवर

६) मातीचे 'तनमन' कसे व्हावे ?

अ) मंगल ब) शुद्ध क) सुगंधी ड) चैतन्यपूर्ण

विभाग 'ब'

प्र7. अ) खालील प्रश्नांची एका वाक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही ३)

(3)

- 1) लेखक वाईला कशासाठी गेले होते?
- 2) अब्दुल तपोवनात कधी जात असे?
- 3) बाबूकाकांनी पंताना कोणता सल्ला दिला?
- 4) लेखकांनी संस्कारकेंद्र म्हणून कशाचा उल्लेख केला आहे?
- 5) सर्व ललितकलांचा पाया कोणता?

प्र7. आ) रिकाम्या जागी योग्य शब्द लिहून वाक्य पूर्ण लिहा. (कोणतेही ३)

(3)

- 1) मी सुटकेसमधील ----- शाल काढली .
- 2) पंधरवडाभरात फक्त दोन वेळा ----- झाला .
- 3) अब्दुल म्हणजे तपोवनातील स्त्रियांना, मुलींना अगदी ----- वाटे .
- 4) भावे सर आम्हाला ----- शिकवत.
- 5) निरंजनच्या वह्या पुस्तकांचा खर्च ----- गुरुजी करायचे.

प्र7. इ) खालील प्रश्नांची उत्तरे 40 ते 50 शब्दांत लिहा. (कोणतेही 1)

(3)

- 1) कवितेने आपली कोणती वैशिष्ट्ये सांगितली आहेत?
- 2) "माझ्या बाबतीत तर आई ही माझी केवळ शिक्षक नव्हती, तर माझे सर्वस्व होती." हे विधान स्पष्ट करा.
- 3) तुमच्या नजरेतून 'अब्दुलचे' व्यक्तिचित्र रेखाटा.

प्र8. अ) खालील प्रश्नांची एका वाक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही ३)

(3)

- 1) कवीने जवळचा मित्र कोणास म्हटले आहे?
- 2) डोळे भरून पाहावे असे दृश्य कोणते?
- 3) चंद्राला कोणाची उपमा दिली आहे?
- 4) हरिणी चिंतेत का आहे?
- 5) घर घरातून कोण जन्म घेते असे कवीला वाटते?

प्र8. आ) रिकाम्या जागी योग्य शब्द लिहून वाक्य पूर्ण लिहा. (कोणतेही ३) (3)

- 1) धडाडत्या तोफातून तुझे पाऊल -----
- 2) झोतभट्टीत शेकावे -----, तसे आयुष्य छान शेकले गेले. .
- 3) भुकेले वत्सरावे ----- हुम्बरत धावे.
- 4) दुनियेचा विचार हरघडी केला, अगा ----- झालो. .
- 5) जीव ----- तरी, जीव किती हा लहान

प्र8. इ) खालीलपैकी कोणत्याही एकाचे संदर्भासाहित स्पष्टीकरण करा. (3)

- 1) नामा म्हणे मेघा जैसा, 2) तुझ्या शौर्यगाथेपुढे
विनवितो चातक तैसा त्याची केवढीशी शान

प्र8) ई) खालील प्रश्नांची एका वाक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही २) (2)

- 1) व्युत्पत्तिकोश म्हणजे काय?
- 2) अणुसंशोधनाचा पाया कोणी घातला?
- 3) लेखक डॉक्टर अनिल काकोडकर यांना कोणत्या प्रक्रियेवर काम करण्यास सांगण्यात आले?

प्र9 खालीलपैकी कोणत्याही एका विषयावर निबंध लिहा. (8)

- 1) सूर्य मावळलाच नाही तर.....
मुद्दे - उजेडच उजेड ----- पृथ्वीचे तापमान वाढेल-----लोकांच्या वागणुकीत समानता नसेल----- सजीवांवर घातक परिणाम ----- कालचक्र थांबेल.
- 2) वृक्षाचे आत्मवृत्त.
मुद्दे - निसर्गातील एक महत्त्वाचा घटक -----एका छोट्या रोपट्यापासून जन्म ---- वृक्षात रुपांतर ----- हवा, पाणी, ऊन, पाऊस हे सवंगडी ----- पक्ष्यांचा हक्काचा निवारा----- मानवाला आवाहन ----- वृक्षतोड करू नका ----- वृक्ष लागवड करा.
- 3) मी पाहिलेला कबड्डीचा सामना.
मुद्दे - एक महत्त्वाचा खेळ ----- सामना कधी,केव्हा झाला? एका संघात किती खेळाडू? ----- खेळाडूंचे कौशल्य ----- सामन्याचा शेवट.

प्र10. अ) खालील मुद्द्यांच्या आधारे गोष्ट लिहून शीर्षक व तात्पर्य लिहा. (कोणतीही १)

(7)

लोभी माणूस - तपश्चर्या - परमेश्वर प्रसन्न - एक वरदान देणे - 'सूर्य मावळेपर्यंत पळून परत येतील तितकी जमीन तुझी' - लोभ वाढतो.- पळतच राहतो - सूर्यास्त होतो - शेवटी थकून मृत्युमुखी पडतो.- अतिलोभाचे फळ - तात्पर्य.

किंवा

शिंप्याचे दुकान - एक हत्ती रोज दुकानासमोरून नदीला जाणे -
शिंप्याच्या दुकानाजवळ थांबणे- दोघांत मैत्री होणे - शिंपी रोज एक गुलाबाचे
फूल देणे - एके दिवशी शिंप्याने गंमतकरणे - फुलातून सुई टोचणे - हत्तीच्या
सोंडेला टोचणे - हत्ती नदीवरून येताना सोंडेत चिखल आणणे - शिंप्याच्या
कपड्यांवर उडवणे - शिंप्याला चूक समजणे. - तात्पर्य.

प्र10. आ) खालीलपैकी कोणत्याही एका विषयावर पत्र लिहा. (लिफाफा आवश्यक) (5)

साहिल /सविता नाडकर्णी, विनय विद्यालय, नागपूर, येथून शालेय प्रतिनिधी या
नात्याने, माननीय आगार प्रमुख ,राज्य परिवहन मंडळ ,नागपूर यांना पत्र
लिहून शाळेच्या सहलीसाठी बस उपलब्ध करून देण्याविषयी मागणी करणारे पत्र
लिहितो / लिहिते.

किंवा

नीरज / नम्रता दळवी 240, सहकारनगर, परभणी येथून आपल्या राहत्या
भागात कचरागाडी नियमित येत नसल्याने, तक्रार करणारे पत्र नगरपालिका
परभणी यांना लिहितो / लिहिते.